

”JOKA OTTAA VAKUUTTAAKSEEN, OTTAA VASTATAKSEEN” – VAKUUTUS VASTUUNRAJOITUSKEINONA YRITYSTEN VÄLISISSÄ SOPIMUKSISSA

Artturi Mikkonen

DOI: <https://doi.org/10.33344/vol17iss1pp82-104>

Helsinki Law Review, 1/2023, pp. 82–104

© 2023 Pykälä ry, Mannerheimintie 3 B, 5th floor, 00100 Helsinki, Finland, and the author.

ABSTRACT

In industries such as construction, maintenance and warehousing, business contracts typically include provisions concerning contracting partners' insurance coverage. For example, under 38 § of the Finnish general conditions for building contracts (YSE 1998), it is stated that unless otherwise agreed, the main contractor is obligated to acquire a construction all risk policy to cover the actual construction site and all the subcontracts related to the main contract. If there is a breach of contractual obligations resulting to a property damage, it can be argued that the contract's insurance provisions act as a limit of liability resulting in a situation where the party guilty of breach of contract is not legally liable for the damages covered by the policy. The findings of this article indicate that insurance provisions in business contracts can either limit or extend the parties' legal liabilities for damages caused by breaches of contractual obligations.

I. JOHDANTO

I.1. Aluksi

Liiketoiminnassa sovitaan usein muiden ehtojen lisäksi siitä, millaisia vakuutuksia osapuolten tulee ottaa sen varalta, että kaupan tai suorituksen kohde kohtaa vahinkotapahtuman sopimuksen täyttämisen eri vaiheissa. Tämän käytännön pohjalta on kehittynyt nykyaikainen vakuutusliiketoiminta, jonka juuret perustuvat kaupankäynnin kohteen kuljetuksen aikaisten riskien vakuuttamiseen, ja josta ensimmäiset kirjalliset viitteet ajoittuvat aikaan 2250 eKr.¹ Kaupan kohteen vakuuttaminen ja siitä sopiminen on sittemmin levinnyt myös muihin sopimustyyppisiin, kuten sopimuksiin, joissa velvoitteena on tietyn tuloksen aikaansaaminen, kuten vaikkapa talon rakentaminen tai asennustyön suorittaminen. Vakiosopimusten osalta esimerkkinä tästä sopimustavasta voidaan mainita Rakennustieto Oy:n ylläpitämät Rakennusurakoiden yleiset sopimusehdot YSE 1998, jonka 38 §:n mukaan, mikäli muuta ei ole sovittu, on työmaan johtovelvollinen urakoitsija, eli niin sanottu pääurakoitsija, velvollinen kustannuksellaan hankkimaan rakennuskohteen, sen tarvikkeet sekä sivu- ja aliurakat kattavan vakuutuksen. Näin ollen, kun vakuuttamisvelvollisuudesta on sovittu sopimuksessa, voidaan esittää kysymys: miten vakuuttamisvelvollisuuslauseke vaikuttaa osapuolten välisiin vastuusuhteisiin, mikäli vakuutettu kohde vahingoittuu sopimuskumppanin sopimusrikkomuksen seurauksena?²

Sopimuksen kohteen vaurioituessa on vahinkoa kärsineellä osapuolella ainakin lähtökohtaisesti mahdollisuus saada vahinko katetuksi sopimusvelvoitteen perusteella hankitusta vakuutuksesta, jolloin vahinkoa aiheuttaneen sopimusosapuolen vastuu korvata aiheuttamansa vahinko ei realisoitu ainakaan täysimääräisenä. Toisaalta vahinkoa kärsineellä voi olla taloudellinen intressi vaatia korvausta suoraan vahinkoa aiheuttaneelta muun muassa siitä syystä, että tällä tavoin aiheutunut vahinko ei jää rasittamaan tämän omaa vahinkotilastoa, mikä voisi vastaisuudessa johtaa korkeampiin vakuutusmaksuihin sekä suppeampiin vakuutusehtoihin. Arvioitavaksi tulee täten sopimusrikkomukseen syylistyneen osapuolen vahingonkorvausvastuu sekä sopimuksen mukaisen vakuutuskorvauksen välinen suhde. Selvänä voidaan pitää sitä, että vahinkoa kärsinyt ei voi saada täyttä korvausta sekä vakuutuksenantajalta, että vahingon aiheuttaneelta rikastumiskiellon vastaisesti.³

-
- 1 Ek, Harri – Korkka, Marja – Kosola, Kari – Pöyhönen, Pirjo: Kuljetusten vakuuttaminen. Finanssi ja vakuutuskustannus Finva Oy. Jyväskylä 2011, s. 9–10. (Ek et. al. 2011)
 - 2 Selvyyden vuoksi todetaan, että tämän tyyppisten suoritusten vakuuttamisesta tai vakuutuksen ja vahingonkorvausvastuun välisestä suhteesta ei ole olemassa kirjoitettua lainsäädäntöä. Tosin kauppalaain (355/1987 KauppaL) esitöissä on todettu, että korvauksen sovittelussa voidaan ottaa huomioon mahdollisuus saada vahinko katetuksi vakuutuksella. Toteamus on ongelmallinen vakuutuksenantajan regressioikeuden näkökulmasta, jota käsitellään jäljempänä. Aiheesta hallituksen esitys eduskunnalle kauppalaiksi HE 93/1986 vp, s. 131–132.
 - 3 Hemmo, Mika: Sopimus ja delikti. Tutkimus vahingonkorvausoikeuden vastuumuodoista. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 1998, s.195. (Hemmo 1998)

1.2. Artikkelin tutkimuskysymys

Tämä artikkeli käsittelee sopimuksessa sovitun vakuuttamisvelvollisuuden oikeusvaikutuksia vahinkoa aiheuttaneen osapuolen vahingonkorvausvelvollisuuden kannalta. Lähtöasetelmana on täten se, että yritykset A ja B ovat keskenään solmineet pätevän sopimuksen ja sopineet sopimuksen kohteen vakuuttamisesta vahinkovakuutuksella⁴ siten, että vakuuttamisvelvoite on vahinkoa kärsineellä.⁵

Artikkelin pääkysymys on: toimiiko sopimuksen vakuuttamisvelvollisuuslauseke tosiasiallisesti vastuunrajoituksena tilanteessa, jossa suorituksen kohde kärsii esinevahingon sopimusosapuolen sopimusrikkomuksen seurauksena? Toisin sanoen: mikäli sopimusosapuolet ovat keskenään sopineet kattavansa tietyt riskit vakuutuksin, voiko sopimusrikkomukseen syyllistynyt osapuoli tehokkaasti vastustaa korvausvaatimusta ja vedota vakuutuksen ensisijaisuuteen, vaikka sopimusrikkomus oikeudessamme lähtökohtaisesti perustaa velvollisuuden korvata aiheutunut vahinko täysimääräisesti?⁶

Sivukysymyksenä haetaan vastausta siihen, miten vakuutuksenantajan vakuutuslainsäädännön (543/1994, VakSopL) 75 §:n mukainen regressiooikeus vahingon aiheuttanutta kohtaan vaikuttaa asetelmaan. Tämän lisäksi artikkelissa arvioidaan, miten vastuu määräytyy tilanteissa, joissa osapuolet ovat sopineet sopimuksen kohteen vakuuttamisen osalta siitä, millaisia vastuuvakuutuksia heillä pitää vahingonkorvausriskien varalta olla hankittuna, jolloin ainakin teoreettisesti vahinko voisi tulla katetuksi kumman tahansa osapuolen vakuutusturvasta. Tässä kirjoituksessa ilmiötä kutsutaan vakuutuslausekkeiden kollisioksi.

Artikkeli rajataan kattamaan tilanteita, joissa suorituksen kohde kärsii esinevahingon sopimusosapuolen sopimusrikkomuksen seurauksena.⁷ Näin ollen artikkelin keskiössä ovat

-
- 4 Artikkelissa käsite "vahinkovakuutus" rakentuu vakuutuslainsäädännön (543/1994 VakSopL) systematiikan varaan. VakSopL:n 2 § 1 mom. kohdan 2 mukaan vahinkovakuutuksella tarkoitetaan vakuutusta, joka otetaan esinevahingon, vahingonkorvausvelvollisuuden tai muun varallisuusvahingosta aiheutuneen menetyksen korvaamiseksi. Yleisemmin voidaan puhua jaosta omaisuusvakuutuksiin ja vastuuvakuutuksiin.
 - 5 Hemmo esittää, että kuvattu tilanne sopimusvastuun (esinevahinko sopimussuhteessa) alalla on poikkeuksellinen ja esimerkki siitä, että vastuumuotoeroittelu sopimus- ja deliktivastuun välillä on monelta osin ongelmallinen. Hemmo 1998, s. 195–196.
 - 6 Ståhlber, Pauli – Karhu, Juha. Suomen vahingonkorvausoikeus. Talentum. Helsinki 2013, s. 7-12. (Ståhlberg – Karhu 2013). Hemmo, Mika: Vahingonkorvausoikeus. Alma Talent Oy. 2005. Sähköinen verkkokirja, s. 309–310. (Hemmo 2005a).
 - 7 Oikeuskirjallisuudessa sopimusrikkomuksesta käytetään myös nimeä suoritushäiriö. Tältä osin mm. Hemmo, Mika: Vahingonkorvauksen määräytyminen sopimussuhteessa. Suomalainen Lakimiesyhdistys. Helsinki 1994, s. 48–49. (Hemmo 1994). Sopimusrikkomuksessa on kyse siitä, että sopimuksella perustettuja velvollisuuksia ei ole täytetty oikein. Vertailu tehdään yksinkertaisesti sen mukaan, millaisia suoritteita sopimus velvoitti toteuttamaan ja miten ne todellisesti suoritettiin. Mikäli sopimuksen velvoitteista on poikettu, on kyse lähtökohtaisesti sopimusrikkomuksesta. Sopimusrikkomuksen sisällöstä Hemmon lisäksi Ståhlberg – Karhu 2013, s. 41–42.

sellaiset liikesopimukset, joissa toisen sopimusosapuolen velvoitteena on toteuttaa fyysinen luontoissuorite, kuten rakennus-, huolto- tai asennustyö. Oikeuskirjallisuudessa näitä sopimuksia on kutsuttu myös työurakkasopimuksiksi. On kuitenkin huomattava, että vastaava asetelma voi tulla arvioitavaksi muissakin sopimustyypeissä, kuten kiinteistöjen ja huoneistojen vuokrasopimuksissa sekä vieraan omaisuuden varastointia koskevissa sopimuksissa.

Kysymystä tarkastellaan yritysten välillä Suomessa voimassa olevan oikeuden mukaan, eli liikesopimusten näkökulmasta. Artikkelin metodi on siis lainopillinen pyrkien esittämään perustellun näkemyksen siihen, miten tutkimuskysymykseen tulisi vastata voimassa olevan oikeuden mukaan.

Artikkeli sijoittuu sopimusoikeuden oikeudenalaan, mutta sillä on laaja kosketuspinta myös vakuutus- ja vahingonkorvausoikeuteen. Tutkimuksen aihepiiristä ei ole käytännössä säädetty kirjoitetussa lainsäädännössä.⁸ Tämän takia tutkimuksessa korostuvat velvoite- ja sopimusoikeuden yleiset oikeusperiaatteet ja niiden merkitys sopimusoikeudessa.⁹ Suomessa ei ole yleistä eduskuntatason lainsäädäntöä, joka käsittelee yritysten väliseen sopimukseen perustuvia vahingonkorvauskysymyksiä. Lainsäädäntö joko puuttuu kokonaan tai on vahvasti sopimustyyppikohtaista tai tahdonvaltaista.¹⁰ Tämän takia tutkimuksen oikeuslähteenä toimii etenkin KKO:n oikeuskäytäntö sekä alempien tuomioistuinten ratkaisut, joista on tunnistettavissa useita aihepiiriä käsitteleviä tapauksia. Tärkeänä lähteenä toimii lisäksi vahingonkorvaus-, vakuutus- ja sopimusoikeutta koskeva kirjallisuus, jota on runsaasti saatavilla. Tutkimuksen nimenomaista aihealuetta on aiemmin kuitenkin käsitelty lähinnä Mika Hemmo ja muutama muu tutkija.

Artikkelin rakenne etenee seuraavasti. Johdantoluku esittelee aiheen, ja luvussa kaksi pureudutaan itse tutkimuskysymyksiin. Vakuutuksen tarkoitusta kuvaavan alaluvun jälkeen käydään läpi sopimuksen vastuunrajoitukseen liittyviä kysymyksiä. Varsinainen analyysi sijoittuu alalukuihin 2.3–2.5. Luku kolme sisältää johtopäätökset ja yhteenvedon sekä jatkotutkimusehdotukset.

-
- 8 Teoreettisesti voitaisiin argumentoida, että VakSopL:n monivakuutusta koskeva 59 § antaisi johdantoa siihen, miten asia tulisi eri vakuutusten välillä ratkaista. Säännös ei kuitenkaan vaikuta soveltuvan tutkimuskysymykseen, kuten tämän artikkelin luvussa 2.5 käydään läpi.
 - 9 Lailla sääntelemättömien sopimusten ja sopimusoikeuden yleisten oppien merkityksestä Hemmo Mika: Sopimusoikeus I. Talentum Media Oy. Jyväskylä 2003, s. 28–29. (Hemmo 2003a).
 - 10 Karhu – Ståhlberg 2013, s. 43, Hemmo 1994, s. 34–35 sekä Halila, Heikki – Hemmo Mika. Sopimustyyppit. Talentum Media Oy. Helsinki 2008 (Halila – Hemmo 2008), s. 4. Tämän tutkimuksen kannalta olennaista on, että kirjattua lainsäädäntöä on lähinnä irtaimen kaupasta, joista tärkeimpänä voidaan mainita kauppalaki. Vaikka kauppalakia sovelletaankin tahdonvaltaisuuden lisäksi sen 2 §:n mukaan vain irtaimen kauppaa koskeviin sopimuksiin, on sillä tietyin varauksin, kuten Halila ja Hemmo huomauttavat, myös analogiavaikutusta muun tyyppisiin sopimuksiin.

2. SOPIMUS JA VAKUUTUS

2.1. Muutama artikkelille keskeinen huomio sopimus- ja vahingonkorvaus-oikeudesta

Sopimusvapaus on yksi sopimusoikeutemme keskeisiä kulmakiviä. Tiettyjä poikkeuksia lukuun ottamatta liikesopimuksissa osapuolet voivat vapaasti päättää ryhtyvätkö sopimukseen, kenen kanssa, ja millaisin ehdoin.¹¹ Liikesopimuksissa sopimusvapaus on hyvin laajaa ja sitä rajoittavat lähinnä lain varallisuusoikeudellisista oikeustoimista (228/1929 OikTL) 3 luvun pätemättömyys- ja sovitteluperiaatteet.¹² Sopimusvapauden vastapuolena on nähty sopimussidonnaisuus. Sopimuksen päättämisen jälkeen se sitoo osapuoliaan, eikä ole yksipuolisesti muutettavissa. Sopimusoikeudellisissa teorioissa vallitsevaksi lähtökohdaksi on katsottu, että sopimus kuvaa osapuolten tahtoa sekä luottamusta sen sitovuutta ja sisältöä kohtaan¹³.

Sopimusvapauden vallitessa yritykset voivat varsin vapaasti järjestää sopimuksiin liittyvät vastuunsa haluamallaan tavalla. Vastuunrajoituksia sisältyy tavanomaisesti niin yksilöllisiin sopimuksiin kuin niin sanottuihin agreed documents -sopimuksiin. Esimerkkinä tältä osin voidaan mainita Konsulttitoiminnan KSE 2003-sopimusehtojen kohta 3.2.3 ja IT2022 YSE-sopimusehtojen kohdat 13.2–13.3, jotka rajaavat vahingonkorvausvastuuta korvauksen määrän ja korvauskelpoisten vahinkoerien osalta.

Vastuun rajaaminen on useimmiten perusteltua riskienhallinnallisista syistä. Sopimusperusteisessa vahingonkorvauksessa noudatettavan niin sanotun positiivisen sopimusedun mukaan sopimusrikkomukseen syylistynyt osapuoli on velvollinen suorittamaan korvauksena sen määrän, johon toinen sopimusosapuoli olisi päässyt, mikäli suoritus olisi toteutettu virheettömästi. Kyse on näin ollen vahingonkorvausoikeudessa yleisesti vallitsevasta täyden korvauksen periaatteesta. Mikäli vastuun rajauksista ei ole sovittu, rajoittaa sopimusta rikkoneen osapuolen velvollisuutta korvata vahinko lähinnä syy-yhteyteen ja vahingon ennakoitavuuteen liittyvät tekijät.¹⁴ Jossain määrin vastuuta vahingosta kaventaa myös se, että

vahinkoa kärsineellä on velvollisuus pyrkiä rajaamaan aiheutunutta vahinkoa, minkä laiminlyönti taasen voi vaikuttaa sopimusrikkomukseen syylistyneen osapuolen vahingonkorvausvastuun sisältöön.¹⁵ Vastuun rajaamista puoltaa etenkin se, että varsinkin erilaisiin urakkasuoritteisiin liittyy ainakin periaatteessa aina riski muiden riskien ohella siitä, että suorituksen kohde vahingoittuu sopimusrikkomuksen seurauksena. Ei voida esimerkiksi pitää mahdollisena tilannetta, jossa huoltoliikkeen virhe asiakkaan tuotantolaitteen huollossa johtaa laitteen rikkoutumiseen ja täten varsinaisen esinevahingon lisäksi tuotantotoiminnan keskeytymiseen ja liikevaihdon menetykseen.¹⁶ Näin ollen varsin pieni huoltotoimeksianto voi perustaa laajan vahingonkorvausvastuun, joka voi olla työn suorittajalle kestävä. Työurakan suorittamiseen liittyvät riskit voivat tällöin toimia sopimuksen solmimisen esteenä, sillä suoritteesta saatava maksu ei välttämättä puolla siihen liittyville vastuille altistumista.¹⁷

2.2. Vakuutuksesta ja sen tarkoituksesta

Vakuutustoiminnassa on kyse tietyn riskin siirtämisestä sopimusteitse vakuutuksenantajan kannettavaksi. Jotta riski on vakuutuskelppoinen, tulee sama tai samankaltainen riski koskettaa useita intressipiirejä, minkä lisäksi edellytetään, että ennalta ei voida tietää, kelle riski realisoituu. Toisin sanoen täysin yksilöllinen tai tiedossa oleva riski ei ole vakuutuskelppoinen. Yritystoimintaa varten on saatavilla monenlaisia vapaaehtoisia vahinkovakuutuksia, jotka voidaan edelleen jakaa esine(omaisuus)- ja muihin vahinkovakuutuksiin.¹⁸ Yksinkertaisuuden nimissä vahinkovakuutukset jaetaan tässä työssä omaisuusvakuutuksiin ja vastuuvakuutuksiin, jotka ovat termeinä vakuutusalan kielenkäytössä vakiintuneet.

Omaisuusvakuutus otetaan yleensä sen varalta, että tietty määritetty esine tai varallisuuspiiri vahingoittuu vakuutusehdoissa määritetyn vahinkotapahtuman seurauksena. Vastuuvakuutuksen tarkoituksena on kattaa vakuutusehtojen puitteissa vakuutuksenottajan

11 Sopimusoikeutemme tuntee myös käsitteen sopimuspakosta, jossa palvelun myyjä on velvollinen omasta tahdostaan riippumatta ryhtymään sopimussuhteeseen, jolloin tällä ei ole mahdollisuutta valita asiakkaitaan. Tällainen tilanne liittyy muun muassa lakisääteisten vakuutusten myöntämiseen. Sopimuspakosta mm. Hemmo 2003a, s. 77–78.

12 Sopimusvapaudesta ja sen sisällöstä Saarnilehto, Ari: Vastuun rajoitukset riskienhallinnassa ja vakioehdot. Edita Publishing Oy. 2005, s. 2–3 (Saarnilehto 2005) ja Hemmo Mika: Sopimusoikeus I. Talentum Media Oy. Jyväskylä 2003 (Hemmo 2003a), s. 69–72.

13 Sopimusoikeudellisia teorioita on tavattu jakaa tahto-, luottamus-, taluspainotteisiin ja sosiaalisia ulottuvuuksia kuvaaviin teorioihin. Kaksi ensimmäistä painottavat sopimusosapuolten tahtoa ja luottamusta solmia oikeudellisesti sitova sopimus. Sosiaalisia ulottuvuuksia korostava teoria rakentuu heikomman suojaamiseksi, kun taas taluspainotteinen teoria perustuu taloudellisen tehokkuuden näkökulmille. Suomessa OikTL:n on katsottu ilmentävän luottamuspainotteista teoriaa. Aiheesta Hemmo 2003a, s. 16–28.

14 Hemmo 2005a, s. 315–317.

15 Norros, Olli: Vastuu sopimusketjussa. WSOYpro. Helsinki 2007, s. 45 (Norros 2007), Hemmo 2003b s. 260–265. Katso lisäksi mm. KKO 1999:48 ja 2000:102.

16 Esimerkiksi kesällä 2023 mediassa oli laajalti esillä keskeisen pastavalmistajan pastakoneen rikkoutuminen, mistä seurasi valmistajalle laaja tuotteiden takaisin veto tuotteiden sisältämän metallisilpun takia, sekä tuotannon keskeytyminen/häiriö usean kuukauden ajaksi. Mediassa esillä olleiden tietojen perusteella vahinkotapahtumaa ei voitu lukea kenenkään viaksi, mutta tapahtuma toimii osaltaan esimerkkinä tekstissä kuvatusta riskistä.

17 Sopimukseen liittyvistä riskeistä Hemmo Mika: Sopimusoikeus III. Talentum Media Oy. Helsinki 2005, s. 244–245 (Hemmo 2005b) ja Juvonen, Marko – Koskensyrjä, Mikko – Kuhanen, Leena – Ojala, Virva – Pentti, Anne – Porvari, Paavo – Talala, Tero: Yrityksen riskienhallinta. Finanssi ja vakuutuskustannus Oy. Helsinki 2014 s. 106–107 (Juvonen et. al. 2014). Vastuunrajoituksilla voidaan nähdä olevan yhteys oikeustaloustieteellisiin näkökulmiin, jotka korostavat sellaista oikeustilaa, joka parhaiten edistää vaihdantaa eli kaupankäyntiä.

18 Tarkalleen ottaen vakuutusten jakautumisesta tiettyihin kategorioihin on säädetty sekä VakSopL:n 2 §:ssä että vakuutusluokista annetussa laissa (526/2008).

voimassa olevan oikeuden mukaista korvausvastuuta tavanomaisesti henkilö- ja esinevahingoista, mutta tietyin edellytyksin myös puhtaista varallisuusvahingoista. Eri toimialoille on olemassa omat vastuuvakuutusluotonsa, mutta yleisesti puhutaan niin sanotusta toiminnan vastuuvakuutuksesta, joka kattaa vahinkoja niin sopimus- kuin deliktisuhteissa.¹⁹

Vakuutuksen hankkiminen on tiettyjä hyvin rajallisia tilanteita lukuun ottamatta sopimusosapuolten itsensä päätettävissä, joskin oikeuskäytännössä on tietyissä tilanteissa annettu painoarvoa myös sille, kummalla osapuolella olisi ollut erityinen intressi vakuutuksen ottamiseen.²⁰ Aihepiiriin palataan jäljempänä luvussa 2.5. Liiketoimintaan ja yritysten omaisuuteen liittyvien riskien takia on kuitenkin varsin tavanomaista sopia millainen vakuutus turva sopimusosapuolilla tulee suoritteiden ajan olla voimassa. Työurakkasopimuksissa tällä voidaan ensisijaisesti tavoitella sopimuksen suojaamista erilaisilta häiriöiltä. Ensinnäkin vakuutus suoja itse sopimuksen kohdetta, mutta mikäli vakuutusvaatimukset kirjataan laajemmin, antavat nämä turvaa myös muilta urakan kannalta olennaisilta vahinkoriskeiltä. Esimerkiksi urakan suorittaminen voi edellyttää urakoitsijalta erityisvälineistöä, jolloin välineistön vahingoittuminen tai vaikkapa menettäminen varkauden seurauksena muodostaisi uhan sopimuksen täyttämiseksi, mikäli korvaavien välineiden hankinta vaatisi urakoitsijalta huomattavia ajallisia ja taloudellisia investointeja. Uhkaa sopimuksen asianmukaisella täyttämiseksi voidaan pitää merkityksellisenä etenkin silloin, jos vahinko aiheutuu sopimusosapuolten välillä, jolloin eriävät näkemykset vahingon syistä ja/tai vahingonkorvauksen määrästä voivat vaarantaa koko sopimuksen. Vakuuttamalla riski vahingoittunut välineistö ja urakan kohde on mahdollista saada korvatuksi vakuutuksesta, eikä vahinko todennäköisesti samoin tavoin jää rasittamaan sopimusvelvoitteiden täyttämistä tai sopimussuhdetta, kuin jos korvausasia ratkaistaisiin vahingonkorvausasiassa osapuolten kesken. Samalla tavoin urakasta voi aiheutua vahinkoa myös ulkopuolisille, jolloin laaja vahingonkorvausriita voi niin ikään uhata sopimuksen täyttämistä. Sopimalla riskien vakuuttamisesta osapuolet eivät täten varaudu vain työurakan kohteen vahingoittumiseen, vaan pyrkivät laaja-alaisemmin turvaamaan sopimuksen häiriöttömän toteutumisen.²¹

19 Oikeuskirjallisuudessa on käyty paljon keskustelua siitä, miten toiminnan vastuuvakuutuksen tulisi korvata sopimussuhteessa aiheutuneita vahinkoja. Myös KKO (2017:44) on ottanut aiheeseen hiljattain kantaa. Keskustelua ei ole tarpeen referoida tässä, mutta kannanottoja esittäneet ovat puoltaneet lähtökohtaisesti kantaa, että vastuuvakuutus kattaisi sopimussuhteessa vain vastuumuotokonkurrenssiin pohjautuvia vahinkoja. Käytännön korvauslinja ei kuitenkaan näytä puoltavan näin tiukkaa linjaa, josta osoituksena voidaan mainita Vakuutuslautakunnan ratkaisu FINE-013867 vuodelta 2019. Hoppu – Hemmo 2006, s.1–2 ja 9–20.

20 Velvollisuudesta hankkia vastuuvakuutus katso esim. kokoontumislain (530/1999) 16 §.

21 Yrityksen vahinkoriskeistä ja niiden vakuuttamisesta laajasti Juvonen et. al. 2014, s. 23–28 ja 86–102.

2.3. Sopimuksesta, vastuunrajoituksista ja niiden tulkinnasta

Oikeudessamme suullinen sopimus on yhtä pätevä kuin kirjallisessa muodossa laadittu sopimusasiakirja.²² Liikesopimukset kuitenkin yleisesti ottaen solmitaan kirjallisessa muodossa. Kirjallisesta muodosta huolimatta sopimukset, kuten muutkin kielelliset ilmaisut, ovat alttiita eri tulkintavaihtoehdoille.²³ Tulkinnalla taas yleisesti ottaen tarkoitetaan tietyn tekstin sisällön täsmentämistä. Liikesopimuksissa kirjoitetun lain puuttuessa sopimuksen tärkeimpänä tulkintamateriaalina toimii sopimusasiakirja sekä siihen liittyvä muu materiaali, kuten neuvottelumuistiot ja sähköpostikirjeenvaihto. On myös mahdollista, että osapuolten aikaisempi sopimuskäytäntö tai osapuolten tosiasiallinen toiminta sopimuksen päättämisen jälkeen otetaan huomioon joko osana sopimuksen aukkoja tai tulkintaa täydentävänä materiaalina. Liikesopimusten tulkinnassa yleiseksi pääsäännöksi on vakiintunut löytää osapuolten yhteinen tahto kirjausten taustalla. Tämän tahtotilan määrittämiseksi sopimuksen tulkinnan teoriat on tavattu jakaa kahteen pääsääntöön, osapuolisuuuntautuneeseen tulkintaan ja tavoitteelliseen tulkintaan, tosin näiden pääsääntöjen sisällä on aste-eroja eri lähdemateriaalien merkityksen painottamisessa.²⁴

Osapuolisuuuntautuneessa tulkinnassa sopimuksen sisältö pyritään vahvistamaan sopimusmateriaalin ja osapuolten tosiasiallisen toiminnan perusteella. Keskeisenä periaatteena on tällöin se, että osapuolten tarkoitus on lähtökohtaisesti löydettävissä itse sopimusmateriaalista ja muusta siihen rinnastuvasta aineksestä. Toisena päätulkintasääntönä toimii tavoitteellinen tulkinta, joka tulee kyseeseen silloin, kun sopimus- ja muusta aineksestä ei ole johdettavissa ratkaisua käsillä olevaan tulkintaongelmaan. Tällöin tulkintaa voidaan hakea mahdollisista dispositiivisista normeista. Tulkintaan voi lisäksi vaikuttaa se, ovatko sopimusmääräykset osapuolten yhteisesti laatimia, vai perustuvatko ne pääosin toisen osapuolen itsenäisesti laatimiin ehtoihin, jolloin niitä epäselvyyssäännön mukaan sovelletaan tulkintatilanteessa

22 Ellei laista suoraan muuta seuraa, on sopimus yhtä sitova suullisena kuin kirjallisena. Sitovuudesta Hemmo 2003a s. 49.

23 Pönkä huomauttaa, että liikesopimusten riidoissa on pääosin kyse sopimuksen tulkinnasta. Väitettä ei liene syytä epäillä. Aiheesta Pönkä, Ville: Tavoitteellisten tulkintasääntöjen merkityksestä liikesopimusten tulkinnassa. Defensor Legis 6/2013, s. 919–920. (Pönkä 2013)

24 Tulkinnan tavoitteesta liikesopimuksissa Pönkä 2013, s. 921–924 sekä Kaave, Piia: KKO 2016:10 – Sopimusoikeudellisia näkökulmia. Edita Publishing Oy 2018, s. 3–6. (Kaave 2018) Tavoitteellista tulkintaa käsitellessään Pönkä huomauttaa, että eri tulkintateorioista on esitetty eriäviä käsityksiä. Esimerkiksi Kaaven tapa systematisoida eri tulkintapoja poikkeaa jossain määrin Pöngän ja Hemmon esityksestä. Kaaven näkemysten painoarvoa lisää se, että näkemys pohjautuu viimeaikaiseen KKO:n ennakkopäätökseen.

laatijansa vahingoksi. On myös mahdollista, että osapuolten tosiasialliset voimasuhteet vaikuttavat sopimustasapainoon ja siten sopimuksen tulkintaan.²⁵

Kuten on jo todettu, sopimuksen asettamien velvoitteiden suorittamiseen liittyy erilaisia vahingonkorvausriskejä, joita on osapuolten tahdonautonomiaan perustuen mahdollista hallita vastuuta rajoittavin sopimusehdoin. Näille ehdoille tyypillistä on, että korvausvastuuta rajoitetaan tiettyjen vahinkolajien osalta ja/tai korvausvastuulle asetetaan pääomamääräinen kattosumma perustuen joko sopimuksen laskutukseen tai kaupan kohteen myyntihintaan. Myös virhevastuulle voidaan asettaa aikamääreitä, joiden jälkeen ilmenneistä virheistä tai puutteista osapuoli on vastuusta vapaa. Tyypillistä on lisäksi rajata ulos niin sanotut seurannaistyyppiset vahingot eli välilliset vahingot. Sopimuskäytännössä tällä on tarkoitettu yleensä sellaisia vahinkoeria kuin menetetty liikevaihto tai voitto tai sopimusten raukeaminen kolmansien kanssa²⁶. Hemmo on katsonut, että varsinaisten korvausrajoitusten lisäksi vastuuta rajoittaviksi ehdoiksi voidaan rinnastaa sopimuskirjaukset siitä, että toinen osapuoli huolehtii suorituksen kohteen tai muun etuuden vakuuttamisesta suoritukseen liittyvien vahinkoriskien varalta ja että tällainen ehto ”on omiaan kaventamaan toisen osapuolen vastuuta silloin, kun sopimuksen täyttämässä tapahtuva virhe aiheuttaa vahinkoa esineelle”.²⁷ Saman näkökulman on esittänyt myös Saarnilehto viitaten tapaukseen KKO 1994:5 ja todeten, että mikäli vakuuttamislausekkeella ei ole tarkoitettu kanavoida tuottamuksella aiheutuneita vahinkoja vakuutukseen, tulisi tämä tarkoitus selvästi ilmetä sopimuskirjauksista.²⁸ Tapauksista KKO 1994:5 ja muuta aihetta koskevaa oikeuskäytäntöä käsitellään tarkemmin jäljempänä.

Muiden sopimuskirjausten tavoin vastuunrajoitusehdot ovat alttiita tulkinnalle. Koska ehdolla sopimusosapuoli voi vapautua varsin laajasti velvollisuudestaan korvata aiheuttamansa vahinko, on vastuunrajoitusehtojen laajaan tulkintaan suhtauduttu pidättyväisesti sekä lainsäädännössä että oikeuskäytännössä. OikTL:n oikeustoimen kohtuuttomuutta koskevaa 36 §:ää laadittaessa vastuuvapauslausekkeiden katsottiin olevan esimerkki ehdoista, jotka voivat tulla herkemmin

25 Hemmo 2003a, s. 602–656, Hemmo 1998, s. 328–329, Kaave 2018, s. 3–6, Pönkä 2013, s. 921. Sopimuksen tulkinnasta ja tulkinnan etusijajärjestyksestä lisäksi mm. KKO 2016:10 kohta 26 ja KKO 2017:14 kohta 13. Tässä yhteydessä huomautetaan myös, että sopimusvapauden alla osapuolten on mahdollista sopia, ettei sopimuksen tulkinnassa tule huomioida muuta materiaalia kuin sopimusasiakirja itse. Tämän tyypisille lauseille ovat vakiintuneet englanninkieliset termit ”merger clause” ja ”entire agreement”.

26 Vastuunrajoitusten sisällöstä ja niiden käytöstä elinkeinoelämän sopimuksissa esim. Kolster – Norros 2021, s. 57–59, Hemmo 2005b, s. 244–251 ja Saarnilehto 2005, s. 4–8. Esimerkkinä mainittakoon jo esillä olleet Konsulttitoiminnan KSE 2013-ehdojen kohta 3.2.3 sekä IT2022 YSE-ehdojen kohdat 13.2–13.3. Huomattavaa on, että välillisten vahinkojen käsitteelle ei ole varsinaista vakiintunutta sisältöä. Tulkintaa on voitu hakea KauppaL:n 67 §:stä, jonka mukaan muu kuin itse suoritusta kohdannut vahinko on luonteeltaan välillistä vahinkoa. Aihetta on hiljattain käsitelty myös korkeimmassa oikeudessa, kts. KKO 2017:74.

27 Hemmo 2005b, s. 256–259.

28 Saarnilehto 2005, s. 3–4.

sovittelun alaiseksi etenkin, jos ehto on laadittu vahvemman asemaa hyväksi käyttäen.²⁹ Oikeuskirjallisuudesta ja oikeuskäytännöstä on saatavissa selkeää tukea sille, että vastuuta rajoittavia ehtoja tulkitaan pääsääntöisesti suppeasti.³⁰

Ollakseen tehokas vastuunrajoituksen tulee olla laadittu täsmällisesti. Suppean tulkintasäännön mukaisesti ristiriitaiset ehdot johtavat helposti siihen, että ehdolla ei ole niitä oikeusvaikutuksia, jotka ainakin toinen sopimusosapuoli oletti. Tämä korostuu etenkin silloin, kun osapuolet ovat päättäneet sopimuksen vakioehdoin, ja sopimukseen on sisällytetty vakioehdoista poikkeava sopimusmääräys. Näkemys on vahvistettu KKO:n ennakkopäätöksissä 1992:178 ja 2003:26, joista etenkin vuoden 2003 ennakkopäätös on oleellinen tämän tutkielman aihepiirin kannalta. Tapauksista käsitellään tarkemmin jäljempänä. Mikäli vastuunrajoitusehto on toisen sopimusosapuolen yksin laatima, tulkitaan sitä lisäksi vakiintuneesti laatijansa vahingoksi. Tämän kaltainen tilanne oli käsillä tapauksessa KKO 1993:137, jossa KKO perusteli näkemystään sillä, että sopimusehdot laatineella osapuolella olisi ollut mahdollisuus poistaa niihin liittyvä tulkintamahdollisuus.³¹

2.4. Vakuuttamislausekkeen ja vahingonkorvausvastuun välisestä suhteesta

Vakuuttamislausekkeen merkitystä arvioidessa on asetettava lähtökohdaksi selvittää osapuolten tahtotila lausekkeen taustalla.³² Kysymys on siis sopimuksen tulkinnasta. Toisaalta merkitystä voidaan antaa myös luottamusteorialle. Voidaan esimerkiksi kysyä, että mikäli työurakkasopimuksen kohteen vakuuttamisesta on sovittu, onko vahinkoa aiheuttaneella sopimusosapuolella tällöin luottamusteoriaan pohjautuen aihetta perustellusti odottaa, että vahinko katetaan vakuutuksesta, eikä vahingonkorvausvastuuta synny, pois lukien vakuutuksen mahdollinen omavastuuosuus sekä muut mahdolliset vakuutuskorvauksen ulkopuolelle jäävät korvauserät? Mikäli vakuutuslausekkeen hyväksytään toimivan vastuuta rajoittavana sopimusehtona, tulee kuitenkin huomioida, että vastuunrajoituslausekkeitä tulee tulkita suppeasti oikeuskäytännön ja oikeuskirjallisuudessa esitettyjen kannanottojen perusteella. Mikäli vakuuttamislauseke ei sisällä kirjauksia vahingonkorvausvastuun ja vakuutusten

29 Hallituksen esitys eduskunnalle oikeustoimen kohtuullistamista koskevaksi lainsäädännöksi HE 247/1981 vp, s. 15.

30 Hemmo 2006, s. 483–485. Kts. myös KKO 1992:178

31 Hemmo 1994, s. 283–285, Saarnilehto 2005, s. 11–14, Kolster, Thomas – Norros, Olli: Kvalifioitu tuottamus ja vastuunrajoituslausekkeet. Lakimies 1/2021, s. 57–60. (Kolster – Norros 2021).

32 Tietyissä uusissa vakiosopimusehdoissa kehitys näyttää menneen siihen suuntaan, että vahingot on nimenomaisesti tarkoitettu kanavoida vakuutuksiin ilman, että sopimusosapuolelle syntyy vahingonkorvausvastuu. Esimerkkinä voidaan mainita RT Allianssin yleiset sopimusehdot vuodelta 2020, joiden kohdan 10 mukaan osapuolet sopivat yhdessä urakan vakuuttamisesta. Ehtojen kappale 14 taas sääntelee osapuolten vastuita siten, että sopimusosapuoli on vastuussa toiselle lähinnä tahallisista ja törkeällä huolimattomuudella aiheutetuista vahingoista. ”Tavanomainen” tuottamus ei siten pääsääntöisesti perusta vahingonkorvausvastuuta.

suhteesta tai se on laadittu epäselvästi, voitaisiin ainakin lähtökohtaisesti esittää, että kyse on lähinnä informatiivisesta ja vakuutuskustannuksia kohdentavasta lausekkeesta ilman merkitystä osapuolen vahingonkorvausvastuulle.³³

Edellä esitetystä poiketen oikeuskäytäntö näyttäisi kuitenkin puoltavan nimenomaisesti osapuolten tarkoitusta painottavaa oikeustilaa. Kaikkein selkeimmin periaate on ollut esillä tapauksessa KKO 1994:5, jossa urakoitsija suoritti kattoremonttitoissa tulitöitä huolimattomasti sillä seurauksella, että korjaustöiden kohteena ollut rakennus ja siinä sijainneet ravintolaliiketilat irtaimistoiheen tuhoutuivat tulipalossa. Sopimus kattokorjaustöistä oli solmittu urakoitsijan ja tilaajana toimineen kiinteistön sekä ravintolan omistaneen kommandiitti-yhtiön välillä. Urakkasopimuksen ehtojen mukaan tilaajan tuli pitää työn kohde palovakuutettuna. KY:n ottama vakuutus oli kuitenkin alivakuutusmääräinen ja kattoi vahingot vain osittain. KY vaati korvaukseksi vahingon todellista määrää vähennettynä osittaisella vakuutuskorvauksella. KKO hylkäsi KY:n korvausvaatimuksen ja totesi alalla olevan epätyypillistä, että urakoitsijan tulisi palovakuuttaa urakkakohde. KKO siis arvioi myös sitä, kummalla osapuolella ylipäätään on yleinen velvollisuus kohteen vakuuttamiseen. Kun lisäksi vakuutusvelvollisuudesta oli pätevästi osapuolten välillä sovittu, tarkoitti tämä sitä, että tilaajan tuli huolehtia kohteen riittävästä vakuuttamisesta. Ehdon hyväksyessään tämä oli ottanut kannettavakseen riskin siitä, että kohde vaurioituu tulipalon seurauksena. KY:llä ei tilaajana ollut oikeutta saada korvausta urakoitsijalta, koska korvaus olisi suoritettu asianmukaisesta vakuutuksesta.

Hieman vastaavanlaista tilannetta on käsitelty alemmissa tuomioistuimissa sekä vaihtoehtoisissa riidanratkaisufoorumeissa. Helsingin hovioikeuden tuomiossa 107/19.1.2011 oli kyse kahden vakuutusyhtiön välisestä regressisaatavasta. Osakeyhtiön omistama rakennus oli tulipalossa vaurioitunut kiinteistöllä vuokralla olleen vuokralaisen huolimattoman toiminnan seurauksena. Rakennuksen vahingot korvannut vuokranantajan vakuutusyhtiö A vaati korvausta vakuutusyhtiö B:ltä vuokralaisen vastuuvakuutuksen perusteella. Vuokrasopimuksessa oli sovittu, että vuokralainen vakuuttaa kiinteistöllä sijaitsevan oman omaisuutensa, mutta muuten vakuuttamisvelvollisuuteen ei ollut otettu kantaa. Torjuakseen regressivaatimuksen vakuutusyhtiö B esitti tämän tarkoittavan sitä, että muilta osin vakuuttamisvelvoite olisi ollut vuokranantajalla Hovioikeus vahvisti näkemyksen, jonka mukaan vakuuttamisvelvollisuudesta sopiminen tarkoittaa sitä, että osapuoli ottaa vastatakseen ne vahingot, jotka vakuutuksella on tarkoitus kattaa. Hovioikeus sen sijaan hylkäsi näkemyksen yleisestä vakuuttamisvelvollisuudesta todeten, että vakuuttamisvelvollisuutta koskevaan ehtoon vetoavan tulee kyetä näyttämään tällaisen ehdon olemassaolo. Yleistä vakuuttamisvelvollisuutta osapuolilla ei hovioikeuden tuomion perustelujen mukaan siis ole.

33 Mikäli vakuutuslausekkeet on laadittu epäselvästi, voidaan helposti päätyä sanotulle kannalle. Näkökulmaa on käsitelty Helsingin hovioikeuden tuomiossa 571/29.4.2021. Hovioikeus katsoi epäselvän vakuutuslausekkeen olevan luonteeltaan informatiivinen ilman muita vaikutuksia.

Vaasan hovioikeuden tuomiossa 413/1.9.2015, joka liittyi vahvasti rakennusalan sopimusehtojen YSE 1998 38 §:n tulkintaan, vahvistettiin näkemys vakuutuksen merkityksestä vastuuta rajoittavana tekijänä. Tuomioistuin ei kuitenkaan katsonut, että pelkästään tämä seikka vapauttaisi vahingonaiheuttajan korvausvastuusta, vaan arvioi myös sitä, missä vaiheessa korvausvaade sopimuslausekkeelle voidaan esittää, ja kenellä on näyttövelvollisuus siitä, että vahingot on ylipäätään mahdollista saada vakuutuksesta korvattavaksi. Tapauksessa vahinkoa aiheuttanut sopimusosapuoli ei vapautunut vastuusta, koska selvitystä vakuutuskorvauksesta ei ollut esitetty.

Vakuutuslautakunnan ratkaisussa FINE-011723 vuodelta 2018 käsiteltiin (ali)urakoitsijan vahingonkorvausvelvollisuutta vastuuvakuutuksen näkökulmasta. Kyseessä oli rakennusurakan yhteydessä rakennustyön kohteelle aiheutuneesta vahingosta, joka kiistatta johtui aliurakoitsijan laiminlyönnistä. Urakkaan sovellettiin Rakennusalan YSE 1998 -sopimusehtoja ja sen urakkakohteen vakuuttamisvelvollisuutta koskevia ehtoja. Arvioidessaan vahingon aiheuttaneen aliurakoitsijan vastuun ulottuvuutta lautakunta totesi, että aliurakoitsijan vastuun ulkopuolelle rajoittuvat ne vahingot, jotka korvattaisiin urakkakohteelle YSE 1998 -sopimusehtojen mukaan otettavasta rakennustyövakuutuksesta. Muilta osin aliurakoitsija sen sijaan vastaisi aiheuttamistaan vahingoista.

Oikeuskäytännöstä on siis saatavissa tukea näkökulmalle, että vakuuttamislauseke toimii vastuunrajoituksen tavoin.³⁴ Huomionarvoista on, että vakuuttamislausekkeen merkitystä vahingonkorvausvastuuta rajoittavana tekijänä on oikeusasteissa tulkittu pikemminkin laajasti kuin suppeasti. Oikeuskäytäntö on siis jokseenkin päinvastaista kuin mihin OikTL 36 §:n esityöt sekä oikeuskäytäntö vastuunrajoituslausekkeiden tulkinnasta viittaisivat. Oikeuskirjallisuudessa on esitetty näkökulmia vakuutuslausekkeesta vastuunrajoituksena, mutta täysin yksimielisesti lausekkeen merkitystä ei näytetä hyväksytyin tai tunnustetun.³⁵ Esimerkiksi rakennusalan YSE 1998 -sopimusehtoja kommentoiva Liuksiala vaikuttaa puoltavan näkemystä, jonka mukaan vahingonvaaran osalta noudatettaisiin normaalia tuottamustavastuuta ilman tarkoitusta kohdentaa sopimusosapuolten aiheuttamat vahingot ehtojen 38 §:n mukaisen rakennuskohteen

34 Mainittujen oikeustapausten lisäksi voidaan vielä mainita tapaus KKO 1982 II 139, jonka oikeuslähdearvoa tosin jossain määrin alentaa muun muassa se, että tapaus perustuu oikeustilaan ennen tiekuljetussopimuslain (345/1979) voimaantuloa. Tapauksessa puristinlaite oli vaurioitunut kuljetuksen aikana. Ennen kuljetuksen aloittamista rahdinkuljettajalle oli ilmoitettu, että puristinlaite on vakuutettu kuljetuksen ajan. Ilmoitus oli kuitenkin ollut virheellinen, eikä vakuutus todellisuudessa kattanut laitetta. Vaikka rahdinkuljettaja oli vastuussa suorittaa kuljetus virheettömästi, vapautettiin tämä vahingonkorvausvastuusta, koska vahinko olisi ollut mahdollista saada katetuksi vakuutuksesta, mikäli se olisi ollut voimassa rahdinkuljettajalle ilmoitetulla tavalla. Tapaus on tietyllä tavalla ensimmäinen, jossa KKO otti kantaa vakuuttamislausekkeen ja sopimusrikkomuksesta seuranneen vahingon väliseen suhteeseen.

35 Jo mainittujen lähteiden lisäksi voidaan mainita Hopppu – Hemmo 2006, s.11.

vakuutuksesta katettavaksi. Aihetta ei kuitenkaan käsitellä kattavasti.³⁶ Hemmo on edellä kerrotusti puoltanut näkemystä vakuutuksen vastuuta rajoittavasta vaikutuksesta, mutta toisaalta todennut myös, että vahinkoa kärsineellä on vapaus valita kohdistaa vaatimuksen vakuutuksenantajaa vaiko sopimuskomppaniaan kohtaan. Hemmon kannanotto vaikuttaa sangen ristiriitaiselta, sillä vakuutuslausekkeella ei ole nähtävissä todellista vastuuta rajoittavaa merkitystä, jos vahinkoa kärsinyt voi vapaasti omaan valintaansa perustuen esittää tehokkaan korvausvaatimuksen kumpaa tahansa ”osapuolta” kohtaan.³⁷ Joka tapauksessa oikeuskäytännön pohjalta voidaan esittää vahvoja argumentteja sen puolesta, että vakuuttamislauseke luo presumption siitä, että vahinko, olkoon sen syynä mikä tapahtuma tahansa, katetaan ensisijaisesti vakuutuksesta. Selvältä näyttää kuitenkin, että vakuuttamislauseke vapauttaa vastuusta vain siltä osin kuin vakuutus riittää peittämään vahingon, olettaen että vakuutus on ollut sopimuksen mukainen. Sille, että lauseke rajaisi vastuuta laajemmin ei ole saatavissa tukea sen enempää oikeuskäytännöstä kuin kirjallisuudestaan, minkä lisäksi näkökulmaa voidaan puoltaa vastuunrajoituslausekkeiden suppealla tulkintaperiaatteella. Näin ollen sopimusrikkomukseen syyllystynyt osapuoli vastaa edelleen muun muassa vakuutuksen omavastuusuudesta ja niistä vahinkoeristä, joita vakuutus ei kata.³⁸

Edellä esitetyle voidaan lisäksi hakea tukea myös hieman vastakkaisesta näkökulmasta. Oikeuskäytännössä on lähdetty myös siitä, että vakuutuslauseke voi laajentaa osapuolen velvollisuutta korvata vahinko, mikäli osapuolet sopivat tavanomaisesta laajemmasta vastuuvakuutuksesta. Tapaus KKO 2003:26 ilmentää ikään kuin vastakohtaispäätelmää vakuutuslausekkeen merkityksestä osapuolten vastuisiin. Tapauksessa konsultti oli sopinut tilaajan kanssa valvontatoimeksiannosta, johon sovellettiin konsulttitoiminnan yleisiä KSE 1983 -sopimusehtoja. KSE-ehtojen mukaisesti konsultin vastuu virheistä rajoittui toimeksiannon palkkion määrään (tapauksessa palkkion suuruus oli 46 000 markkaa). Erikseen oli kuitenkin sovittu, että konsultti sitoutuu pitämään urakan ajan voimassa 5 000 000 markan konsultin vastuuvakuutuksen. Konsultin laiminlyötyä tehtävänsä tilaaja vaati aiheutuneesta vahingosta vahingonkorvausta 3 580 044 markkaa korkoineen. Ratkaistavaksi tuli se, määräytykö konsultin vastuu tällöin KSE 1983 -sopimusehtojen mukaan vai konsulttisopimuksessa sovittu vastuuvakuutuksen vakuutusmäärään perustuen. KKO totesi, että konsultin vastuuvakuutuksella on kiinteä yhteys konsultin vahingonkorvausvastuuseen ja sopimuskirjaus viittaa selvästi KSE-ehtoja laajempaan vastuuseen, jolloin laajaa vastuuvakuutusta koskevan lausekkeen

36 Liuksiala, Aaro: Rakennussopimukset: käytännön käsikirja. Rakennustieto Oy. Helsinki 1999, s. 93 ja 100.

37 Hemmo 2005b, s. 256–257.

38 Tapauksen KKO 1994:5 oikeusohje kylläkin jättää sijaa argumentaatiolle, että vakuutuslauseke siirtää kaikki ne riskit sopimusosapuolen kannettavaksi, jotka vakuutuksella on tarkoitus kattaa riippumatta siitä, mikä on vakuutuskorvauksen määrä. Tosin KKO kuitenkin viime kädessä argumentoi, että vahinko olisi ollut mahdollista saada vakuutuksesta katetuksi. Näin ollen perustellusti voidaan tehdä johtopäätös, että vahingonvaara siirtyi kannettavaksi vain siltä osin, kuin vahinko olisi katettu riittävästä vakuutuksesta.

sisällyttäminen sopimukseen ei olisi ollut mielekästä. KKO pysytti hovioikeuden tuomion ja määräsi konsultin suorittamaan korvausta 3 000 000 markan mukaan, joka oli siis moninkertainen määrä KSE-sopimusehtojen vastuunrajoituksiin nähden.

Tapauksen KKO 2003:26 voidaan siis katsoa vahvistavan esitettyä kantaa, jonka mukaan sopimuksen vakuutuslausekkeista voidaan tehdä päätelmiä sopijaosapuolten tarkoituksesta rajoittaa tai vaihtoehtoisesti laajentaa vastuutaan vahingoista. Tapauksen merkityksestä oikeustilan muokkaajana on esitetty eriäviä näkemyksiä. Hemmo painottaa sopimusehtojen kokonaisarviointin johtaneen sanottuun lopputulokseen. Tämä johtaisi varsin tapauskohtaiseen arviointiin ja kaventaisi ratkaisun ennakkopäätösarvoa. Saarnilehto näkee tapauksessa olevan kyse ensinnäkin osapuolten tahdon selvittämisestä sekä sopimusoikeuden perusoppiin kuuluvasta yksilöllisen ehdon vakioehdon syrjäyttävästä vaikutuksesta. Sopimusoikeuden yleisten oppien näkökulmasta Saarnilehdon kanta korostaisi nähdäkseni tapauksen ennakkopäätösarvoa kaikissa tilanteissa, joissa vakuutuslausekkeen ja vahingonkorvausvastuun välillä on selkeä jännite. Laine pitää ratkaisua yksittäistapauksena, jonka taustalla ovat sopimusolosuhteisiin liittyvät yksilölliset piirteet todeten lisäksi, että olisi itse ratkaissut asian todennäköisesti toisin.³⁹ Saarnilehdon kanta vaikuttaa kuitenkin vakuuttavimmalta; sovittaessa vakioehdoista selkeästi poikkeavasta vastuuvakuutusehdosta voidaan sopimuksen tulkinnassa lähteä perustellusti siitä, että osapuolten tarkoituksena on ollut varmistaa, että vakuutus tapahtuman sattuessa vahinkoa kärsineen on mahdollista saada vakuutuskorvausta enintään vakuutussopimuksessa sovittu määrä. Kun vastuuvakuutus ei kuitenkaan korvaa yli vakuutuksenottajan todellisen vastuun, olisi vakuutuslauseke ilman vakioehtoja laajempaa vastuuta ollut merkityksetön. Verrattaessa tätä tapauksen KKO 1994:5 oikeusohjeeseen on yhteys vastakohtaispäätelmänä pidettävä selvänä.

Aihealuetta sivuaa myös tapaus KKO 1998:15, jossa ei varsinaisesti ollut kuitenkaan kyse liikesopimuksesta, vaan asetelma oli lähempänä elinkeinonharjoittajan ja kuluttajan välistä suhdetta. Yrittäjänä toiminut A oli ilmailun ammattilaisena vuokrannut Oy:ltä helikopterin ilmailunäytöstä varten. Vuokrausehdoissa oli mainittu, että vuokranantaja ei vakuuta ilma-alusta kaskovakuutuksella, mutta toisaalta myöskään A:lle ei ollut sopimusteitse asetettu velvoitetta vakuuttaa alus. Helikopteri vaurioitui pahoin (ilmeisesti korjauskelvottomaksi) A:n tuottamuksellisen toiminnan seurauksena. KKO sovitteli A:n vahingonkorvausvastuuta katsoen, että Oy:llä oli intressi ja huomattavasti paremmat mahdollisuudet hankkia vakuutus ilma-alukselle aiheutuvien vahinkojen varalta, ja korvaus olisi ollut mahdollista saada vakuutuksen perusteella. Tapausta kommentoinut Hemmo on katsonut, että KKO tulkitse vakuutuksen puuttumisen ilmentävän tietoista riskinottoa vuokranantajan taholta, kun tavanomaisena

39 Laine, Juha: Oikeustapauskommentti KKO 2003:26. Lakimies 6/2003, s. 1028–1041 (Laine 2003), Saarnilehto 2005, s.13, Hemmo, Mika: Oikeustapauskommentti KKO 2003:26 teoksessa Korkeimman oikeuden ratkaisut kommentein. Päivittyvä verkkojulkaisu. Alma Talent Oy. Toimittanut Pekka Timonen.

voidaan pitää sitä, että esineen omistaja vastaa sen riittävästä vakuutuksesta.⁴⁰ Hemmo esittää myös kriittisen huomion siitä, että vakuutuskorvaus olisi voinut jäädä rajalliseksi, sillä vahinko katsottiin ainakin vuokrasopimusehtojen valossa aiheutuneen törkeällä huolimattomuudella, mikä antaisi vakuutuksenantajalle myös oikeuden rajata vakuutuskorvausta. KKO ei käsitellyt vakuutuksenantajan regressiooikeutta.⁴¹

Tapauksen KKO 1998:15 perusteluista on nähtävissä kannanottoja, jotka tukevat olettaa riittävän kattavasta vakuutuksesta. Toisin sanoen se, jolla on intressi vakuuttamiseen ja siihen parhaimmat edellytykset, ei voi kiertää tätä kirjaamatonta veloitettaan vakuuttamalla kohde suppeasti kustannusten säästämiseksi. Huomioitava kuitenkin on, että KKO:n arviointi vahinkoa kärsineen oikeudesta vakuutuskorvaukseen oli hyvin suoraviivaista, vaikka kuten Hemmo huomauttaa, vakuutuskorvauksen saaminen ainakin täysimääräisesti olisi ollut kyseenalaista.

2.5. Vakuutuksenantajan regressiooikeuden merkityksestä osapuolten vastuisiin

Selostettu oikeuskäytäntö ei Helsingin hovioikeuden tuomiota lukuun ottamatta käsittele vakuutuksenantajan regressiooikeutta. VakSopL:n 75 § 3 mom. antaa vakuutusyhtiölle mahdollisuuden hakea maksamansa korvaukset takaisin vahingon aiheuttaneelta tietyin rajoituksin, minkä voidaan katsoa ilmentävän oikeusjärjestyksemme sisältävää yleistä takautumisoikeutta.⁴² Aihe on tutkimuksen kannalta merkityksellinen siksi, että mikäli sopimusrikkomukseen syyllistynyt osapuoli joutuu suoritusvelvolliseksi sopimuskumppaninsa sijaan vahingon korvannutta vakuutusyhtiötä kohtaan, ei vakuutuslausekkeella tosiasiallisesti ole varsinaista vastuuta rajoittavaa merkitystä.

Vakuutuksenantajan takautumisoikeudessa on kyse luonteeltaan saamisoikeuden siirrosta. Vakuutusyhtiölle siirtyä VakSopL:n esitöiden mukaan nimenomaisesti vakuutuksenottajan saamisoikeus vahingon aiheuttanutta kohtaan.⁴³ Näin ollen on arvioitava sitä, syntyykö vahinkoa kärsineelle osapuolelle saamisoikeutta, mikäli vakuutuslauseke saa tosiasiallisesti aikaan sen, että tehokasta suoritusvaatimusta ei voida esittää sopimuskumppania kohtaan niiden vahinkoerien osalta, jotka kuuluvat vakuutuksen korvauspiiriin. Jos vahinkoa kärsineelle ei synny saamisoikeutta, on perusteltua lähteä siitä, että vakuutuksenantajalle ei voi syntyä

parempaa oikeutta korvaukseen.⁴⁴ Oikeusjärjestyksemme kyllä tuntee opin sopimuksesta kolmannen hyväksi, jolloin olisi mahdollista sopia vakuutuksenantajan takautumisoikeuden laajentamisesta, mutta tällaisen oikeuden on katsottu syntyvän vain, mikäli sopimusosapuolet ovat nimenomaisesti tarkoittaneet perustaa kolmannelle saamisoikeuden. Lienee harvinaista, että liikesopimuksissa sovittaisiin saamisoikeudessa vakuutuksenantajan hyväksi. Niin ikään on painavin perustein katsottu, että kolmas ei sopimusketjuasetelmassa voi kiertää sopimusosapuolten keskenään sopimia vastuunrajoitusehtoja vetoamalla deliktivastuuta koskeviin säännöksiin.⁴⁵

Kun edellä selostettua arvioidaan tapauksen KKO 1994:5 valossa, vaikuttaisi siltä, että vakuutuksella katettavat vahinkoerät eivät ole vaatimiskelpoisia. Edellä todetusti vahinkoa kärsineellä oli vakuutus, mutta se ei riittänyt kattamaan vahinkoa. KKO:n argumentaatio ilmentää sitä, että riski vakuutuksella katettavista vahingoista siirtyy kokonaisuudessaan vahinkoa kärsineelle.⁴⁶ Tämä johtaa siihen, että ei ole tosiasiallisesti olemassa sellaista saamisoikeutta, joka voisi edelleen siirtyä vahinkoa kärsineeltä vakuutuksenantajalle. Tällöin on ilmeistä, että vakuutuksenantajalle ei voi syntyä regressiooikeutta vahinkoa aiheuttanutta sopimuskumppania kohtaan.

Samaan lopputulokseen näytetään päätyvän myös silloin, kun vahinkoa kärsineellä olisi ollut erityinen intressi vakuuttaa omaisuus, mutta tästä huolimatta vakuutusta ei ole hankittu. Edellä käsitellyssä oikeustapauksessa 1998:15 KKO:n argumentointi näyttää pohjautuvan ajatukseen, että sopimusrikkomukseen syyllistyneen ei tule korvata vahinkoa ainakaan kokonaan, koska korvaus olisi maksettu vakuutuksesta, jos vahingoittunut esine olisi vakuutettu. Kuten todettu, tapauksessa osapuolet eivät olleet sopineet vakuuttamisesta, mutta vakuutuksen puute oli molempien osapuolten tiedossa. KKO:n perusteluissa voidaan nähdä viitteitä siitä, että omistajalla olisi yleinen vakuuttamisvelvoite, jos vakuutettava intressi on arvokas ja omistajalla on tosiasiallisesti paremmat mahdollisuudet vakuutuksen hankkimiseen, jolloin vakuuttamisen laiminlyönti johtaa saamisoikeuden supistumiseen tietoisien riskinoton seurauksena.⁴⁷ Tapauksen oikeusohjetta kaventaa tosin se, että vahingon aiheuttanut yrittäjä A on ilmeisesti toiminut tosiasiallisesti yksityishenkilön asemassa ja kohteen vakuuttaminen olisi epäilemättä

40 Tämä näkemys on jaettu myös oikeustaloustieteellisessä kirjallisuudessa. Määttä tuo esiin, että oikeustaloustieteessä on yleisesti esitetty, että riski ja vakuuttamisvastuu tulee jakaa sille osapuolelle, jolle on edullisinta hankkia vakuutus vahingon varalta. Määttä 2016, s. 147 viittauksineen.

41 Hemmo, Mika: Oikeustapauskommentti KKO 1998:15 teoksessa Korkeimman oikeuden ratkaisut kommentein. Päivittyvä verkkojulkaisu. Alma Talent Oy. Toimittanut Pekka Timonen.

42 Norros, Olli: Velvoiteoikeus. Alma Talent Oy. Helsinki 2018, s. 383–386. (Norros 2018)

43 HE 114/1993 vp, s. 69–70, myös Hoppu - Hemmo 2006, s. 280–281.

44 Huomion esittävät myös Hoppu ja Hemmo viitaten tapaukseen KKO 1951 II 36. Hoppu - Hemmo 2006, s. 280–281.

45 Hemmo 1998, s. 258–260 ja 282–283, Norros 2007, s. 32–36 ja 301.

46 KKO totesi, että "[v]elvoite, jonka mukaan rakennuksen omistajan tulee pitää työn kohde riittävästä määrästä palovakuutettuna, tarkoittaa, että omistaja on ottanut vastatakseen vahingoista, jotka saattavat johtua rakennuksessa syttyvästä tulipalosta." Korostus lisätty. Helsingin hovioikeus ja Vakuutuslautakunta ovat tulleet samaan lopputulokseen ratkaisuihinsa. (Helsingin Hovioikeus 107/19.1.2011, FINE Vakuutuslautakunta 011723/17.12.2018). Hemmo 1998, s. 258–260 ja 282–283, Norros 2007, s. 32–36 ja 301.

47 Vastaavanlainen tilanne oli taustalla tapauksessa KKO 1984 II 182, jossa kyse oli vuokralla olleen ajoneuvon vaurioitumisesta. Huomionarvoista kuitenkin on, että tapauksessa kyseessä oli kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välinen sopimus.

ollut vuokralleottajalle erityisen hankalaa. Lisäksi vakuutuslakia rajoittaa nykyisin takautumisoikeutta luonnollista henkilöä kohtaan pois lukien tilanteet, joissa vahinko on aiheutettu tahallaan tai törkeällä huolimattomuudella.⁴⁸

Entä sisältyykö oikeuteemme yleinen vakuuttamisvelvoite? Jos näkemys yleisestä vakuuttamisvelvoitteesta hyväksyttäisiin, kaventuisi vakuutusyhtiön regressiooikeus, sillä kerrotusti vakuutusyhtiö ei voi päästä vahinkoa kärsineeseen nähden parempaan asemaan. Tapauksessa 1994:5 KKO näyttää punninneen myös sitä, kenellä on yleisesti ottaen velvollisuus vakuuttaa urakan kohde.⁴⁹ KKO on tällä ilmeisesti pyrkinyt nimenomaan arvioimaan, sisältyykö oikeuteemme yleinen vakuuttamisvelvoite ilman nimenomaista sopimuskirjausta, ja jos sisältyy, kenellä sopimusosapuolista tällainen velvoite on. Tosin nähtävästi arviointia tehtiin vain korjausrakentamisen toimialan näkökulmasta. KKO ei ottanut asiaan selvästi kantaa, mutta päätelmä ainakin urakoitsijan osalta on ratkaisun näkökulmasta katsottuna kielteinen. Muitakaan päätelmiä siitä, että oikeudessamme urakan tilaajalla tai esineen omistajalla olisi oikeuskäytäntöön pohjautuen yleinen vakuuttamisvelvoite ei mielestäni voida tehdä. Ratkaisua KKO 1998:15 on edellä selostettujen tapauskohtaisten tosiseikkojen valossa pidettävä yksittäistapauksena. Helsingin hovioikeus on tuomiossaan 107/19.1.2011 selkeästi torjunut tällaisen velvoitteen olemassaolon ilman sopimuskirjauksia. Näin ollen sopimuksen kohteen vakuuttaminen ainakin liikesopimuksissa vaikuttaa olevan puhtaasti osapuolten tahdonautonomian varassa. Ei voida kuitenkaan täysin poissulkea, etteikö toimialakohtaisilla sopimuskäytännöillä voi olla vaikutusta asian arvioinnissa.

2.6. Kokoavia näkökulmia ja havaintoja

Selostettua oikeuskäytäntöä tarkasteltaessa voidaan tehdä havainto, että etenkin KKO on tulkinnut vakuutuslausekkeen varsin suoraviivaisesti johtavan sellaiseen sopimustulkintaan, että vahingon sattuessa, olkoon se luettavissa kenen syyksi tahansa, katetaan vahinko ensisijaisesti vakuutuksesta. Tätä osapuolten tahtoa painottavaa näkökulmaa voidaan tukea reaalisiin argumentein; voidaan esimerkiksi kysyä, miksi lauseke sisällytettäisiin sopimukseen, jos vahingon sattuessa osapuolten tarkoituksena ei olisi kohdentaa vahinkoa vakuutuksesta katettavaksi? Muussahan tapauksessa lausekkeen merkitys jäisi vähäiseksi ja se rajautuisi lähinnä vakuutuskustannusten allokointiin. Lausekkeen on lisäksi katsottava olevan omiaan luomaan luottamusta osapuolten välille ja siten tehostavan kaupallisten sopimusten syntymistä,

48 Vakuutuksenantajan regressiooikeudesta HE 114/1993 vp, s. 69–70 sekä hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi vakuutuslakia ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta HE 63/2009 vp, s. 29–30. Kts. myös KKO 2008:113.

49 KKO totesi: "Jutussa esitetyn selvityksen mukaan katonkorjausalalla on epätavallista, että työn suorittaja palovakuuttaa työn kohteen."

sillä urakkaan ryhtyvä sopimusosapuoli on tällöin tietoinen, että urakan kohde on vakuutettu vahingon varalta. Luottamusteorian näkökulmasta katsottuna on perusteltua suojata urakoitsijan luottamusta siitä, että sovittua vakuutusta tosiasiallisesti käytetään vahingon sattuessa.

KKO:n oikeuskäytännöstä seuraa myös se, että mikäli toisin ei nimenomaisesti ole sovittu, tulee sovittu vakuutus olla tosiasiallisesti turvaava ja kattavan ainakin ehtojen puitteissa täysimääräisesti todennäköisimmät vahinkotapahtumat. Joka tapauksessa voidaan ainakin lähteä siitä, että vakuutuksen tulee olla ehdoiltaan tavanomainen. Toisin sanoen vakuuttamisvelvollisuutta ei voi kiertää vakuuttamalla sovittu kohde suppeasti vakuutuskustannusten välttämiseksi. Hemmo on esittänyt aiheesta nähdäkseni varovaisemman tulkinnan,⁵⁰ mutta tapauksen KKO 1994:5 oikeusohjeen valossa ei aihetta tällaiseen varovaisuuteen ole. Tapauksessa KKO ja sitä ennen Helsingin hovioikeus totesivat, että sopimusmääräys palovakuuttaa kohde sisälsi velvoitteen vakuuttaa rakennus ja sen irtaimisto käyvän arvon mukaan. Kerrotusti vahinkoa kärsinyt kommandiittiyhtiö ei saanut vakuutuksesta täyttä korvausta, koska otettu vakuutus oli alivakuutusmääräinen.⁵¹ Tapauksen arvioinnissa voidaan tietenkin kiinnittää huomiota sopimuskirjaukseen, jonka mukaan työn kohde tulee vakuuttaa "riittävästä määrästä", jolloin voitaisiin esittää, että tapauksen ratkaisi nimenomaan "riittävän" vakuutuksen puuttuminen. Kuitenkin luottamusteorian pohjalta voidaan pitää ongelmallisena, jos sopimuksessa asetetaan ilman tarkkoja kirjauksia esineen/työn kohteen omistajalle vakuuttamisvelvoite ja että tällainen tarkkaan täsmentämättömän velvoitteen voitaisiin katsoa tulleen täytetyksi suppeimmalla mahdollisella saatavissa olevalla vakuutusturvalla. Niin ikään tapauksen KKO 1998:15 oikeusohje viittaa siihen, että viime kädessä intressin omaavan tahon velvoitteena on vakuutusturvan hankkiminen. Huomionarvoista on lisäksi se, että molemmissa tapauksissa vahingoittunut kohde kärsi mitä ilmeisemmin totaalivahingon.

Oikeuskäytäntö jättää avoimeksi kysymyksen vakuutusehtojen kollisiosta. Esimerkiksi selostetussa tapauksessa KKO 1994:5 Helsingin hovioikeus oli kiinnittänyt huomiota myös urakoitsijan vastuuvakuutuksen suuruuteen, jota KKO ei kuitenkaan noteerannut.⁵²

50 Hemmo 2005b, s. 258–259.

51 Tapauksen tosiseikastosta ei käy ilmi vakuuttamisvelvoitteen tarkka sanamuoto. KKO perusteli kantaansa seuraavasti: "Velvoite, jonka mukaan rakennuksen omistajan tulee pitää työn kohde riittävästä määrästä palovakuutettuna, tarkoittaa, että omistaja on ottanut vastatakseen vahingoista, jotka saattavat johtua rakennuksessa syttyvästä tulipalosta. Omistajan vakuuttamisvelvollisuus käsittää siten myös rakennuksessa olevan irtaimiston. Tämä vakuuttamisehto ei ole sisällöltään yllättävä eikä ankara. Asiassa ei ole esitetty perusteita mainitun sopimuksen kohtuullistamiseksi. Laiminlyötyään palovakuuttaa työn kohteen loopal Oy:n kanssa tekemänsä sopimuksen mukaisesti kommandiittiyhtiöllä ei ole oikeutta saada osakeyhtiöltä korvausta tuhoutuneesta rakennuksesta ja kalustosta, koska korvaus olisi suoritettu sopimuksessa edellytetystä vakuutuksesta."

52 Helsingin hovioikeuden tuomio 16.7.1991. Epäselväksi jää, oliko vastuuvakuutuksen ottamisesta sovittu ja oliko asiaa käsitelty urakoitsijan vastuuvakuutuksesta. Sopimus osapuolten välillä oli tehty perustuen

Voidaan perustellusti esittää kysymys siitä, miten asia olisi ratkennut, jos osapuolet olisivat sopineet kattavan vastuuvakuutusturvan hankkimisesta projektin ajaksi. Tällöin voitaisiin perustellusti argumentoida, että lauseke suorituksen kohteen vakuuttamisesta on puhtaasti informatiivinen, jonka ei ole tarkoitus muuten vaikuttaa osapuolten vastuusuhteisiin, jolloin vakuuttamisvelvollisuuteen yhdistetty vastuuta rajoittava merkitys ikään kuin väistyisi. Mitenkään poikkeuksellista ei ole sopia myös vastuuvakuutuksiin liittyvistä kysymyksistä. Esimerkiksi rakennusalan YSE 1998-sopimusehtojen 38 § sisältää rakennuskohteen vakuutusvelvoitteen lisäksi velvoitteen siitä, että urakoitsijalla tulee olla voimassa niin sanottu toiminnan vastuuvakuutus.

Hemmo on esittänyt, että ainakaan yleistasoisella vastuuvakuutuslausekkeella ei ole samanlaista vaikutusta osapuolten vastuusuhteisiin kuin vastaavalla sopimuksen kohdetta koskevalla vakuutuslausekkeella.⁵³ Näkemykseen voidaan yhtyä, mutta se kaipaa tuekseen lisäperusteluita. Toiminnan vastuuvakuutus on niin sanottu yleisvakuutus esine- ja henkilövahinkojen varalta. Toisin kuin vaikkapa rakennuskohdetta koskeva omaisuusvakuutus, vastuuvakuutus ei ainakaan tavanomaisesti ole kohdistettu kattamaan vahingonkorvausvelvollisuutta jotakin tiettyä nimettyä menetystä kohtaan, vaan vakuutuksen kohteena on vakuutuksenottajan vahingonkorvausvastuu abstraktilla tasolla.⁵⁴ Näin ollen voidaan sopimusoikeuden yleisten oppien valossa esittää näkemys, että sopimuksen kohdetta koskeva vakuuttamisehto erityisehtona saa ensisijain tavanomaisiin vakuutusvaatimuksiin nähden. Tämä asetelma on kuitenkin tulkinnoille altis, mikäli osapuolet sopivat nimenomaisesti erityisen vastuuvakuutuksen hankkimisesta tiettyä sopimusta varten, kuten tapaus KKO 2003:26 osoittaa, eivätkä tässä yhteydessä määrittele mikä vaikutus vakuutuslausekkeilla on osapuolten vahingonkorvausvastuuseen.⁵⁵

2.7. Vahinkoerien vaatimuskelpoisuudesta

Missä vaiheessa vahingon aiheuttaneelle sopimusosapuolelle syntyy velvoite suorittaa vahingonkorvausta? Syntyykö velvoite vasta sen jälkeen, kun sopimuskumppani on saanut vakuutusehtojen mukaisen korvauksen, eli suoritusvelvollisuus syntyy vasta sen jälkeen, kun vakuutuskorvausasia on lopullisesti ratkaistu, jolloin tiedossa ovat ne mahdolliset vahinkoerät, jotka jäävät vakuutuksen ulkopuolelle kuten omavastuuosuus?

Hemmo on puoltanut kantaa, jonka mukaan tehokas vahingonkorvausvaade voidaan esittää sopimuksen vakuutuslausekkeesta huolimatta.⁵⁶ Velvoiteoikeuden yleisten oppien mukaan vahingonkorvausvelan vaatimuskelpoisuus edellyttää konkreettisen vahingon

urakoitsijan omiin sopimusehtoihin.

53 Hemmo 2005b, s. 257.

54 Samoin perusteiden voidaan todeta, että kyse ei ole VakSopL:n 59 §:n tarkoittamasta monivakuutuksesta.

55 Vastuuvakuutuksen ominaispiirteistä af Hällström, Esbjörn – Ijäs, Hannu: Vastuuvakuutus. Finanssi – ja vakuutuskustannus Finva Oy. Vaajakoski 2007, s. 86–87.

56 Hemmo 2005b, s. 257.

lisäksi sitä, että velallisen vastuu vahinkoa kärsinyttä kohtaan samasta vahingosta ei ole toissijainen jonkun muun suoritusvelvollisuuteen nähden.⁵⁷ Tämä puoltaisi nimenomaisesti sitä, että tulevan vakuutuskorvauksen määrä ja kattavuus tulisi olla osapuolten tiedossa, jotta tehokas vaatimus voidaan esittää. Tällöin vaatimuskelpoisia olisivat ne erät, jotka jäävät vakuutuskorvauksen ulkopuolelle. Vaasan hovioikeus katsoi tapauksessa 413/1.9.2015, että kun selvitystä vakuutuskorvauksesta ei ollut esitetty, vahinkoa kärsinyt sai valita kohdistaa vaatimuksen vakuutuksenantajalle vaiko sopimuskumppanille. Kuitenkin KKO:n ratkaisukäytäntö näyttäisi puoltavan nimenomaisesti kantaa, että korvausta vahingosta ei voi vaatia, ennen kuin vakuutuskorvausasia on ratkaistu. Esimerkiksi tapauksessa KKO 1994:5 oikeus vakuutuskorvaukseen todettiin varsin suoraviivaisesti ilman ainakaan vakuutusehtoihin pohjautuvaa arviointia vahingon korvattavuudesta, minkä lisäksi nimenomaisesti alleviivattiin sitä, että vakuutuslauseke tarkoitti vahinkoriskin siirtymistä tilaajan kannettavaksi.⁵⁸ Tässä mielessä Vaasan hovioikeuden johtopäätös on ristiriidassa KKO:n ennakkopäätökseen nähden.

Kun arvioidaan vahinkoerien vaatimuskelpoisuutta, on syytä tehdä huomio myös vahingon rajaamista koskevasta opista. Opin mukaan vahinkoa kärsineen on mahdollisuuksiensa mukaan pyrittävä rajoittamaan vahingosta aiheutuneita negatiivisia seuraamuksia sen uhalla, että vahinkoseuraamukset jäävät kokonaan tai osittain tämän itsensä kannettavaksi.⁵⁹ Mikäli osapuolet ovat sopineet riskin vakuuttamisesta, voidaan nähdä rajoittamisoppien ja osapuolten tarkoituksen vastaisena, että korvausta pyritään ensisijaisesti vaatimaan sopimuskumppanilta, eikä sovitusta vakuutuksesta.

3. JOHTOPÄÄTÖKSET JA YHTEENVETO

3.1. Johtopäätökset artikkelin tutkimuskysymyksistä

Yhteenvetona voidaan painavin perustein esittää, että sopimukseen sisällytetty velvoite vakuuttaa sopimuksen kohde omaisuusvakuutuksella tosiasiallisesti rajoittaa vahingon aiheuttaneen sopimuskumppanin vahingonkorvausvastuuta siltä osin, kun vahinko on mahdollista saada katetuksi sovitun vakuutuksen perusteella. Vakuuttamislausekkeella on täten samanlainen vaikutus kuin vastuunrajoitusehdolla yleensä. Näin ollen sopimusrikkomukseen syyllistyneelle sopimusosapuolelle ei synny suoritusvelvollisuutta niistä vahinkoeristä, jotka sovitun vakuutuksen kattaa. Korvausvaatimusta voidaan siten tehokkaasti vastustaa vetoamalla sanottuun ehtoon.

57 Norros 2018, s. 218 ja 221.

58 KKO kuitenkin päätteli suoraviivaisesti, että koko vahinko olisi ollut korvattava, jos riittävä vakuutus olisi ollut. Näin myös tapauksessa KKO 1998:15. Ratkaisujen voidaan katsoa tukevan näkökulmaa, että vahinkoa kärsineellä on näyttötaakka siitä, että vakuutuskorvausta ei kuitenkaan olisi ollut mahdollista saada esimerkin rajoitusehdon takia.

59 Ståhlberg – Karhu 2013, s.12–13.

Edellä kerrottu merkitsee myös vakuutuksenantajan takautumisoikeuden rajautumista. Koska kerrotusti kyse on luonteeltaan saamisoikeuden siirrosta, ei vakuutuksenantajalle voi syntyä saamisoikeutta, mikäli vakuutuksen ottaneella eli vahinkoa kärsineellä sopimusosapuolella tällaista oikeutta ei ole. Johtopäätöksille on saatavissa tukea niin KKO:n oikeuskäytännöstä kuin oikeuskirjallisuudesta, minkä lisäksi sen voidaan katsoa ilmentävän sopimusosapuolten tahtotilaa vakuutuslausekkeen oikeusvaikutuksista. Kuten KKO on todennut tapauksen 2003:26 yhteydessä, ei (tapauksessa yksilöllisen) vakuutuslausekkeen sisällyttäminen sopimukseen olisi ollut mielekästä, ellei sillä olisi ollut tosiasiallisesti vaikutuksia osapuolten vastuusuhteisiin.

Voidaan tietenkin kysyä, tarkoittaako vakuutuksenantajan regressioikeuden rajautuminen pois eräänlaista sopimusta kolmannen, eli tässä tapauksessa vakuutuksenantajan vahingoksi, joka on pääsääntöisesti oikeudessaan torjuttu?⁶⁰ Tähän asetelmaan on vastattava kieltävästi jo puhtaasti reaalisiin syihin, minkä lisäksi sopimusten vastuunrajoitusten sitovuus vakuutuksenantajaa kohtaan on hyväksytty oikeuskirjallisuudessa.⁶¹ Kerrotusti regressioikeudessa on kyse saamisoikeuden siirtymisestä, eli velkojan vaihdoksesta, jolloin jo velvoiteoikeuden yleisten oppien mukaan uusi velkoja ei voi päästä parempaan asemaan aiempaan velkojaan nähden.⁶² Reaalisen argumenttina voidaan lisäksi esittää, että lainsäätäjä on varannut vakuutusyhtiölle ennen vakuutussopimuksen päättämistä lakiin perustuvan oikeuden saada vakuutuksenottajalta riskinsä arvioimiseksi tarvittavat tiedot.⁶³ Vakuutuksenantajalla on täten suoraan lakiin perustuva mahdollisuus etukäteen selvittää vakuutuksenottajan ja toimialan sopimuskäytäntöjä sekä sopimukseen liittyviä vastuunrajoituksia oman riskinsä arvioimiseksi ja vakuutusmaksun määrittämiseksi.

Tehdyn johtopäätöksen seurauksena vahinkoa kärsineellä sopimusosapuolella ei ole mahdollisuutta tehdä valintaa sen suhteen, esittääkö vaatimuksen vahingon aiheuttajalle vaiko vakuutuksenantajalle, vaan vahinko tulee hakea vakuutuksesta korvattavaksi. Teoreettisesti voidaan tietenkin esittää, mikäli valinnanvapauden katsottaisiin vallitsevan, että oikeus vakuutuskorvaukseen siirtyisi vahinkoa aiheuttaneelle sopimusosapuolelle sen jälkeen, kun tämä olisi itse ensin suorittanut korvauksen sopimuskumppanilleen. Muuten vakuutuslausekkeen vastuuta rajoittava merkitys kumoutuisi. Tällainen konstruktio ei kuitenkaan tunnu järkeenkäyvältä, minkä lisäksi vakuutusehdoissa voi olla selvästi rajattu korvaukseen oikeuttavien henkilöiden piiri. Näin ollen suorituskelpoinen vaatimus voidaan esittää vasta, kun vakuutuksesta saatavan korvauksen määrä ja kattavuus ovat tiedossa. Selvää kuitenkin lienee, että ne vahinkoerät, kuten vakuutuksen omavastuuosuus, joiden tiedetään jäävän vakuutuksen ulkopuolelle, ovat heti vaadittavissa.

60 Norros 2007, s. 33.

61 Hoppu – Hemmo 2006, s. 282.

62 Norros 2018, s. 330–331.

63 Katso VakSopL 22 §.

Vahinkoerien vaatimuskelpoisuus ei suoranaisesti ole ollut KKO:n käsiteltävänä, mutta KKO:n suoraviivainen argumentointi saada vahingot vakuutuksesta katettavaksi tapauksissa 1994:5 ja 1998:15 viittaisi kuitenkin siihen, että suorituskelpoisia vaatimuksia voidaan kohdistaa sopimusrikkomukseen syyllistyneeltä sopimusosapuolta kohtaan vasta, kun vakuutuskorvauksen määrä ja kattavuus on tiedossa. Tämän lisäksi näkökulmaa voidaan perustella velvoiteoikeuden yleisillä opeilla saatavan toissijaisuudesta. Alemmalta tuomioistuintasolta on aiheesta ainakin yksi oikeustapaus, jossa päädyttiin päinvastaiselle kannalle. Vaasan hovioikeus päätyi ratkaisussaan 413/1.9.2015 hyväksymään näkemyksen, jonka mukaan vakuutuslausekkeeseen vetoavalla on näyttötaakka siitä, että vahinko korvattaisiin vakuutuksesta ja kun tällaista selvitystä ei esitetty, vastasi vahingon aiheuttanut vahingosta. Hovioikeuden perustelut ovat ongelmallisia jo siitä näkökulmasta, että vakuutuslausekkeen vastuuta rajoittavaan merkitykseen vetoava ei välttämättä ole oikeutettu hakemaan korvausta vakuutuksesta, eikä tämä voi itsenäisesti kuin esittää oman perustellun näkemyksensä siitä, kattaisiko vakuutus kyseessä olleet vahingot. Vakuutuksenantajaa tällaiset näkemykset eivät tietenkään sido.⁶⁴ Hovioikeuden ratkaisu saa jossain määrin tukea oikeuskirjallisuudesta, mutta ei KKO:n ratkaisukäytännöstä. Kirjallisuudessaakin esitetyissä ratkaisua puoltavissa näkökulmissa on havaittavissa sisäistä ristiriitaa. Näin ollen Vaasan hovioikeuden ratkaisu jäänee ainakin toistaiseksi yksittäistapaukseksi.

Tutkimuksen johtopäätökset ovat kuitenkin alisteisia tapauskohtaisille tosiseikoille. Osapuolet voivat esimerkiksi sopia, että vakuutuksilla ei ole vaikutusta osapuolten vastuusuhteisiin tai muilla tavoin disponoida asiasta. Toisin sanoen vakuutuksen presumoitu merkitys vastuuta rajoittavana tekijänä ja ensisijaisena korvauskeinona voidaan kumota ottamalla aiheesta kirjaukset sopimukseen.⁶⁵ Selvää myös lienee, että sopimusrikkomukseen syyllistyneen kvalifioitu tuottamus kumoaa lausekkeen vastuuta rajoittavan merkityksen.⁶⁶ Ei myöskään voida poissulkea sitä, että mikäli sopimukseen on sisällytetty yksilölliset kirjaukset niin omaisuuskuin vastuuvakuutuksista, kumoaisi tämä vakuutuslausekkeiden kollisio vakuuttamislausekkeen vastuuta rajoittavan vaikutuksen. Tapauksen KKO 2003:26 oikeusohjeessa on vahvistettu, että yksilöllisellä vastuuvakuutuslausekkeella voi olla sopimusosapuolen vastuuta laajentava merkitys, jolloin tulkinnaksi voi tapauskohtaisesti muodostua, että korvausta on mahdollista hakea

64 Hovioikeuden kantaa voitaisiin perustella myös VakSopL:n esitöillä, joiden mukaan: ”Jos joku sivullinen on voimassa olevan oikeuden mukaan vastuussa tapahtumasta, joka kuuluu myös vakuutuksen korvauspiiriin, vakuutettu voi valita, vaatiiko hän korvauksen vakuutuksenantajalta vai vastuussa olevalta kolmannelta.” Termiä sivullinen ei ole määritetty itse laissa tai sen esitöissä. Vaikeaa on kuitenkin ajatella, että toinen sopimusosapuoli olisi esitöiden tarkoittama sivullinen, jos osapuolet ovat keskenään sopineet urakan kohteen vakuuttamisesta. Selvää tietenkin on, että sopimuksen ulkoisissa suhteissa mitään pakkoa käyttää vakuutusta ei ole. Kts. HE 114/1993 vp, s. 69.

65 Myös Hemmo esittää asiasta huomautuksen viitaten ennakkopäätökseen KKO 2003:26. Hemmo 2005b, s. 258.

66 Aiheesta esim. Wilhelmsson, Thomas: Vakiosopimus ja kohtuuttomat sopimusehdot. Talentum. Helsinki 2008, s. 167–168 ja Hemmo 1994, s. 299–300.

suoraan vahinkoa aiheuttaneelta osapuolelta. Tosin vastakkaisena näkemyksenä on esitetty, että vastuuvakuutuslausekkeella vain pyritään turvaamaan vahinkoa kärsineen oikeus korvaukseen, jos sopimuksen kohteen omaisuusvakuutus ei vahinkoa kata. Vakuutuslausekkeiden kollisiosta ei kuitenkaan tiettävästi ole oikeuskäytäntöä, joten oikeustilaa on pidettävä epäselvänä ja joka tapauksessa alisteisena tapauskohtaisille olosuhteille.

3.2. Loppusanat

Liikesopimukseen sisältyy erilaisia vahingonkorvausriskejä, joista yksi olennainen työurakka-sopimuksissa on itse sopimuksen kohteen vahingoittuminen yleensä fyysiseen suorittamiseen sitoutuneen osapuolen sopimusrikkomuksen seurauksena. Tavanomaista riskienhallintaa on, että osapuolet sisällyttävät urakkasopimukseen vastuunrajoituksia, minkä lisäksi voidaan sopia esinevakuutuksen ottamisesta sopimuksen kohteen vahingoittumisen varalta. Kirjoitetun lain puuttuessa se, miten vakuuttamisesta sopiminen vaikuttaa osapuolten vastuusuhteisiin, on lähinnä oikeuskäytännön, sekä sopimus- ja vakuutuslausekkeiden yleisten periaatteiden varassa. Kuitenkin olemassa olevan oikeuslähdemateriaalin perusteella voidaan tehdä perusteltuja johtopäätöksiä voimassa olevan oikeuden tilasta ja nämä johtopäätökset on tiivistetty lukuun 3.1. Tutkimuksen aihepiiriin ovat Suomessa perehtyneet lähinnä yksittäiset tutkijat ilmeisesti siksi, että esinevahingot sopimussuhteessa on nähty poikkeuksellisina tai vieraina.⁶⁷ Tämä näkemys on ehdottomasti väärä ja syytä kumota, kun otetaan huomioon, että aihepiiri koskettaa esimerkiksi sellaisia toimialoja kuin rakentaminen maanrakennus mukaan lukien, omaisuuden säilyttäminen maksua vastaan, vuokrasopimukset sekä teollisten laitteiden kunnossapito, korjaus ja huolto, jotka ovat kaikki merkittäviä toimialoja. Näin ollen aihepiiri ansaitsisi enemmän tutkimusta. Tämän tutkimuksen ulkopuolelle jäivät pääosin kysymykset vakuutus- ja vastuunrajoituslausekkeiden kohtuullisuudesta, eri toimialojen vakiintuneet sopimuskäytänteet, sopimusosapuolten voimasuhteiden vaikutus vastuusetelmiin sekä vastuuuotokompetenssin merkitys, joista etenkin jälkimmäisellä saattaisi olla vaikutusta loppupäätelmiin.⁶⁸ Aihe tarvitsee lisää tutkimusta näiden kysymysten osalta.

67 Esim. Hemmo 1998, s. 195–196.

68 Esinevahingoista sopimussuhteessa ja vastuuuotokompetenssista Hemmo 1998, s. 328–336, Norros 2007, s. 92–100.